

РОЗДІЛ 3 СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА

УДК 367-056.2/4:37.013.75

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.19>

Олена ВОРОТИНЦЕВА

завідувач ресурсного центру підтримки інклюзивної освіти, Закарпатський інститут післядипломної педагогічної освіти, вул. А. Волошина, 35, м. Ужгород, Закарпатська обл., Україна, 88000; аспірант кафедри інклюзивної та спеціальної освіти, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, вул. Роменська, 87, м. Суми, Україна, 40002

ORCID: 0000-0002-0684-850X

Бібліографічний опис статті: Воротинцева, О. (2022). Аналіз рівня мотиваційного компоненту проєктувальної компетентності фахівців інклюзивно-ресурсних центрів (за результатами констатувального етапу педагогічного експерименту). *Acta Paedagogica Volyniensis*, 4, 119–125, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.19>

АНАЛІЗ РІВНЯ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТУ ПРОЄКТУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНИХ ЦЕНТРІВ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ КОНСТАТУВАЛЬНОГО ЕТАПУ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)

Продовжується процес реформування освітньої системи України. Концепція Нової української школи тісно пов'язана з Концепцією інклюзивної освіти, що стало причиною суспільного запиту на підготовку та перепідготовку педагогів, які спроможні виконувати свої професійні обов'язки в інклюзивному освітньому середовищі, а також виявило їхню недостатню готовність до роботи в умовах інклюзивної освіти. Питання підвищення рівня професійних компетентностей педагогічних працівників інклюзивно-ресурсних центрів в нових реаліях надання освітніх послуг здобувачам освіти з особливими освітніми потребами є актуальним як у практичному аспекті, – складова реформування і модернізації освіти, так і теоретичному, – проєктування індивідуальної освітньої траєкторії для подальшої успішної соціалізації дітей з особливостями розвитку. Розвиток проєктувальної компетентності педагогів сприяє індивідуалізації та якісній інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в соціум. У статті автором описані результати дослідження рівня мотиваційної компонента проєктувальної компетентності фахівців інклюзивно-ресурсних центрів за результатами констатувального етапу педагогічного експерименту, що були досягнуті з допомогою методів анкетування, опитування, методу згортки критеріїв. Результати аналізу відповідей респондентів виявили ряд аспектів професійної підготовки фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, які потребують розвитку й вдосконалення, так як не відповідають запитам сучасного суспільства, зокрема здобувачів освітніх послуг з особливими освітніми потребами, їх батьків та педагогів, що працюють в системі інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзивно-ресурсний центр, компетентність, проєктувальна компетентність, мотивація, мотиваційний компонент, педагогічний експеримент.

Olana VOROTYNTSEVA

Head of the Resource Center for Support of Inclusive Education, Transcarpathian Institute of Postgraduate Studies of Pedagogical Education, A. Voloshina str., 35, Uzhhorod, Transcarpathian Region, Ukraine; Postgraduate Student at the Department of Inclusive and Special Education, Sumy Makarenko State Pedagogical University, Romenska str., 87, Sumy, Ukraine, 40002

ORCID: 0000-0002-0684-850X

To cite this article: Vorotyntseva, O. (2022). Analiz rivnya motyvatsiynoho komponentu proyektual'noyi kompetentnosti fakhivtsiv inklyuzyvno-resursnykh tsentriv (za rezultatamy konstatal'nogo etapu pedahohichnoho eksperymentu) [Analysis of the level of motivational component of the design competence of specialists of inclusive resource centre (according to the results of the ascertaining stage of the pedagogical experiment)]. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 4, 119–125, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2022.4.19>

ANALYSIS OF THE LEVEL OF MOTIVATIONAL COMPONENT OF THE DESIGN COMPETENCE OF SPECIALISTS OF INCLUSIVE RESOURCE CENTRE (ACCORDING TO THE RESULTS OF THE ASCERTAINING STAGE OF THE PEDAGOGICAL EXPERIMENT)

The process of reforming the educational system of Ukraine continues. The concept of the New Ukrainian School is closely related to the concept of inclusive education, which become the reason for public demand for the training of teachers, who are able to perform their professional duties in an inclusive educational environment and also revealed their lack of readiness to work in the conditions of inclusive education. The issue of increasing the level of professional workers of inclusive resource centers in the new realities of providing educational services to students with special educational problems is relevant both in a practical aspect, – component of education reform and modernization, and theoretical aspect, – designing an individual educational trajectory for further successful socialization disabilities. The development of project competence of teachers contributes to the individualization and high-quality integration of people with special educational problems into society. In the article the author describes the results of the research on the level of the motivational component of the projective competence of faculty members of inclusive resource centers according to the results of the ascertaining stage of the pedagogical experiment, which were achieved using the methods of questionnaire survey, the method of convolution of criteria. The results of the analysis of the answers of the respondents revealed a number of aspects of the professional training of specialists of inclusive resource centers that need development and improvement, as they do not meet the demands of modern society, in particular, recipients of educational services with special educational needs, their parents and teachers working in the system of inclusive education.

Key words: *inclusive resource center; competence, design competence, motivation, motivational component, pedagogical experiment.*

Постановка проблеми. На сучасному історичному етапі Україна зазнає значних випробувань. Пандемія, воєнний стан вносять свої корективи у функціонування усіх галузей господарювання країни. Не залишається осторонь й освіта. Не зважаючи на виклики сьогодення, відбуваються фактичні зміни в освіті України, що зумовлені впровадженням, зокрема й інклюзивної освіти у контексті Нової української школи, реформування діяльності спеціальних шкіл та навчально-реабілітаційних центрів (НРЦ), нових характеристик освітнього простору закладів дошкільної та загальної середньої освіти, інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), що призводить до невідповідності фахової компетентності педагогів вимогам соціального запиту та знижує якість професійної діяльності у нових освітніх реаліях. Сучасний стан освітньої політики та інклюзивної практики вимагає розроблення новітніх підходів до підготовки та розвитку компетентностей вже практикуючих фахівців ІРЦ, зокрема, проєктувальної компетентності.

Метою статті є демонстрація кількісного та якісного аналізу результатів контрольної-аналітичного дослідження рівня мотиваційного компоненту проєктувальної компетентності фахівців інклюзивно-ресурсних центрів за результатами констатувального етапу педагогічного експерименту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові праці L. Florian, T. Loreman,

M. Альохіної, В. Гладуш, Т. Дегтяренко, І. Демченко, А. Колупаєвої, І. Малишевської, С. Миронової, Д. Супрун, З. Шевців (Florian, 2010, Loreman, 2017, Alekhyna, 2012, Hladush, 2015, Dehtyarenko, 2016, Demchenko, 2016, Kolupayeva, 2012, Malyshevskaya, 2018, Myronova, 2007, Suprun, 2018, Shevtsiv, 2017) та інших, які присвячені фаховій підготовці, перепідготовці та підвищенню кваліфікації педагогів у сфері надання освітніх послуг здобувачам освіти з особливими освітніми потребами (ООП).

Слід відзначити, що незважаючи на велику кількість досліджень, усі вони присвячені розробці інноваційних методів та форм професійної підготовки майбутніх фахівців, які можуть працювати в ІРЦ (психологи, корекційні педагоги, вчителі-реабілітологи). Наразі залишаються й не розроблені питання. Так, не знайшла поки що належного висвітлення проблема розвитку проєктної компетентності – здатності до використання принципів проєктної діяльності у своїй роботі вже практикуючих фахівців інклюзивно-ресурсних центрів.

Методи дослідження. Для забезпечення достовірності дослідження використано комплекс взаємодоповнюючих методів:

– *теоретичні:* теоретико-методологічний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; зіставлення, узагальнення анкетування;

– *емпіричні:* діагностичні – анкетування, за допомогою яких зібрано емпіричний матеріал,

що стосується стану сформованості мотиваційного компоненту проєктувальної компетентності фахівців ІРЦ: опитувальник мотиваційних джерел, що розроблено Д. Барбуто та Р. Сколком (переклад О. Сидоренко) (Plyaka, Ohar, 2016) з авторськими адаптаціями питань анкети щодо мотиваційного компоненту проєктувальної компетентності фахівців інклюзивно-ресурсних центрів; авторські анкети для батьків дітей з ООП «Співпраця батьків дітей з особливими освітніми потребами з фахівцями ІРЦ у ході реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дітей з ООП» та для педагогів «Співпраця педагогів закладів освіти з фахівцями ІРЦ у ході реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дітей з ООП»; експерименти – констатувальний, який дав змогу з'ясувати стан сформованості мотиваційного компоненту;

– *статистичні методи обробки даних*: відсотковий розподіл даних з метою визначення вагових критеріїв (%) складових мотиваційного компоненту та метод згортки критеріїв для виведення якісного показника мотивації по кожному респонденту відносно ідеальної анкети, тобто максимально мотивованого фахівця ІРЦ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Впровадження Концепції інклюзивної освіти в Україні значною мірою залежить від професійної майстерності педагогів, у тому числі й інклюзивно-ресурсних центрів, що потребує внесення змін у процес підготовки та підвищення їх кваліфікації. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема формування проєктувальної компетентності.

Зазначена компетентність має складові компоненти. Один з них – мотиваційний, що включає в себе *систему мотивів, потреб та цінностей: бажання* допомогти розкрити потенціал учнів з особливими освітніми потребами (в.т.ч. батьків, фахівців); *усвідомлення* необхідності участі

в командах психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами у закладах освіти; *упевненість* у тому, що індивідуальна освітня траєкторія дитини з ООП – шлях до її успішної соціалізації.

На основі опитувальника мотиваційних джерел, що розроблено Д. Барбуто та Р. Сколком (переклад О. Сидоренко) (Plyaka, Ohar, 2016), автором було адаптовано питання анкети щодо мотиваційного компоненту проєктувальної компетентності фахівців ІРЦ (під цільову аудиторію).

При аналізі відповідей ста фахівців ІРЦ, які взяли участь в експерименті, був використаний метод згортки критеріїв.

Для забезпечення максимального охоплення усіх складових мотиваційного компоненту, анкета містила різні питання, відповіді на які, у залежності від змістовного навантаження, могли приймати значення у діапазоні від «–2» до «+2», де твердження позначалися за такою шкалою: «–2» – відповідь «вкрай неправильно», 1 – «неправильно», 0 – «коли як», 1 – «правильно»; «2» – «дуже правильно».

Опрацювання відповідей.

Кожна відповідь респондента є відносною, різноорієнтованою та різновеличинною. Зважаючи на це, відповіді були нормалізовані і приведені до якісних показників, згруповані за видами мотивації. Експертами визначено вагові критерії (%) складових мотиваційного компоненту (табл. 1) та виведено якісний показник мотивації по кожному респонденту відносно ідеальної анкети, тобто, максимально мотивованого фахівця ІРЦ.

У залежності від контексту, значення «вкрай неправильно» та «дуже правильно» можуть приймати як позитивний, так і негативний відтінок, а саме: у залежності від питання завжди може бути як негативною характеристикою, так і позитивною. Відповіді на усі твердження були при-

Таблиця 1

Вагові критерії (%) складових мотиваційного компоненту

Види мотивації	Ваговий критерій (%)
Внутрішня мотивація – <i>спрямованість на процес</i>	10%
Зовнішня мотивація – <i>матеріальна винагорода</i>	10%
Зовнішня мотивація – <i>схвалення іншими</i>	10%
Внутрішня мотивація – <i>самовдосконалення, самореалізація</i>	30%
Інтегративна мотивація – <i>узгодженість завдань педагогічного працівника (фахівця інклюзивно-ресурсного центру) із завданням ІРЦ</i>	40%

ведені до відносно ідеальних показників, оптимальні відповіді на які «тяжіли» до -2 чи $+2$ або 0 . Дана закономірність виражена формулами:

$$f = fn / fmax$$

та

$$f = (fmax - fn) / fmax,$$

де f – значення параметру, $fmax$ – максимальне можливе значення параметру.

Наприклад, відповідь «вкрай неправильно» на твердження 8. «Я часто приймаю рішення на підставі того, що подумують інші» матиме позитивний характер, а на 10 пункт анкетування «Я впевнена, щодо розробки та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії дитини з ООП мають обов'язково долучатися педагогічні працівники ІРЦ» – негативний.

В окремих випадках, оптимальним значенням є середнє значення, а саме: відповідь 0 – «коли як», та виражена формулою:

$$f = |m - fn| / m$$

де m – шкала вимірювань, fn – значення параметру, $fmax$ – максимальне можливе значення параметру.

Наприклад, питання 22 адаптованого опитувальника, «Мій найулюбленіший день на роботі – день зарплати».

Усі результати були інтерпретовані у п'ять сум відносно до виду мотивації (табл. 2).

Нами запропонована градація відповідей відносно 1, тобто ідеальної відповіді. Отже, рівень мотиваційного компоненту проєктувальної компетентності за шкалою: низький – від 0 до $0,3$; середній – від $0,4$ до $0,7$ балів; високий – від $0,8$ до 1 .

Проаналізувавши загальні дані та перевіривши їх у якісні показники (%), виявилось, що лише 11 % респондентів мають максимально наблизений результат до бажаного (рис. 1).

Дані щодо показників за видами мотивації та узагальнені дані, щодо рівнів подані у таблиці 3.

Отже, як показали результати анкетування, у фахівців інклюзивно-ресурсних центрів переважає інтегративна мотивація – узгодженість завдань педагогічного працівника (фахівця інклюзивно-ресурсного центру) із завданням

Таблиця 2

Підрахунок результатів за методикою

$\Sigma 1$	$\Sigma 2$	$\Sigma 3$	$\Sigma 4$	$\Sigma 5$
Внутрішня мотивація	Зовнішня мотивація	Зовнішня мотивація	Внутрішня мотивація	Інтегративна мотивація
Питання 1, 6, 11, 16, 21, 26	Питання 2, 7, 12, 17, 22, 27	Питання 3, 8, 13, 18, 23, 28	Питання 4, 9, 14, 19, 24, 29	Питання 5, 10, 15, 20, 25, 30

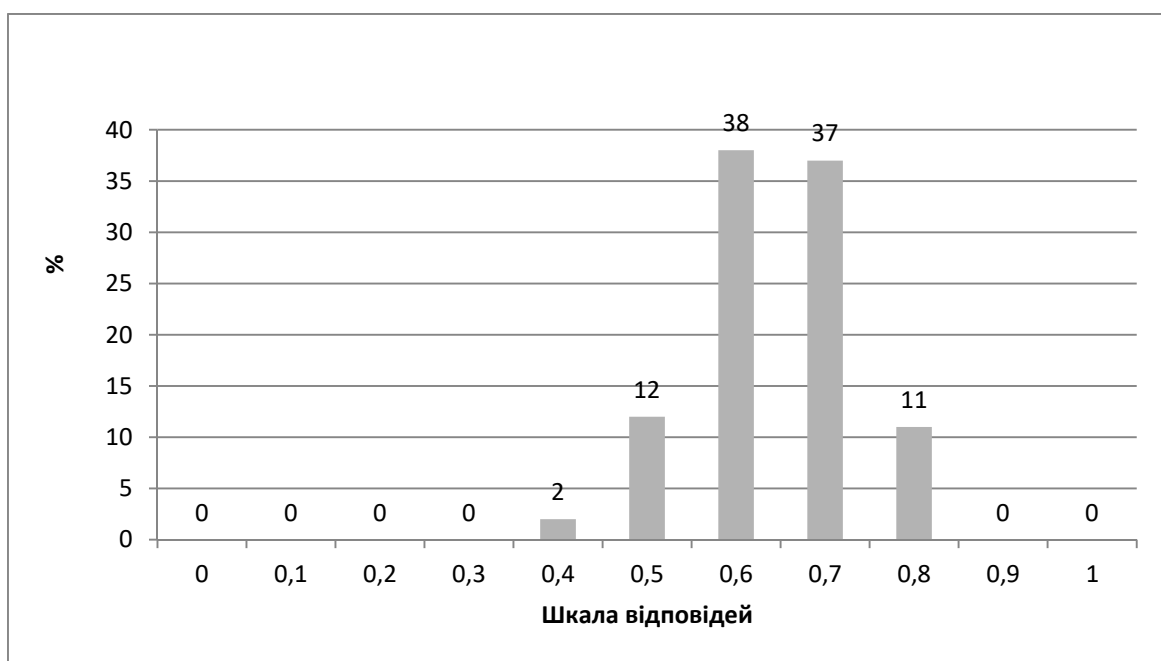

Рисунок 1. Загальний показник мотиваційного компоненту проєктувальної компетентності фахівців ІРЦ

**Показники відповідей за видами мотивації фахівців ІРЦ
Результати методики та їх інтерпретація**

Види мотивації	Рівень мотивації		
	низький	середній	високий
Внутрішня мотивація – спрямованість на процес	28%	72%	–
Зовнішня мотивація – матеріальна винагорода	32%	67%	1%
Зовнішня мотивація – схвалення іншими	21%	79%	–
Внутрішня мотивація – самовдосконалення, самореалізація	–	59%	41%
Інтегративна мотивація – узгодженість завдань педагогічного працівника (фахівця ІРЦ) із завданням ІРЦ	–	57%	43%
Загальні показники	0 %	89%	11%

ІРЦ: бажання досягати мети, що відповідає інтерналізованим цінностям та побудові інклюзивного освітнього середовища, тобто адаптація продукту (в нашому випадку індивідуальної освітньої траєкторії, що проєктується на основі висновку про комплексну психолого–педагогічну оцінку розвитку дитини та індивідуальній програмі розвитку) для потенційного використання практично в будь-якій сфері: освітній, соціальній, медичній.

Найнижчі показники відобразилися у шкалі зовнішньої мотивації, яка ґрунтується на матеріальній винагороді: бажання відчутної зовнішньої винагороди: заробітна плата, премії тощо. Даний факт можна сприймати неоднозначно. З одного боку – у більшості випадків освітяни йшли у професію не за заробітком, а за покликанням, а з другого – заробітна плата є показником престижності професії, можливості забезпечити відповідний рівень життя.

Внутрішня мотивація – спрямованість на процес: бажання отримати задоволення та насолоду від процесу діяльності йде за оцінками після матеріальної винагороди. Тобто, це показує, що багато труднощів у фахівців ІРЦ виникає під час виконання безпосередніх професійних обов'язків і люди не відчувають задоволення від роботи. На нашу думку, це зумовлено тим, що структура ІРЦ в Україні з'явилася досить недавно, професійного стандарту до професії фахівця (консультанта) ІРЦ не існує, не окреслені відповідні компетентності. Положення про ІРЦ вже не раз змінювалося, професійні вимоги зростають, а фахівці ІРЦ, які здобули відповідну освіту, не готові виконувати ряд професійних завдань відповідно до запитів суспільства. Даний факт опосередковано підкреслює актуальність обраного дослідження.

Щодо зовнішньої мотивації, яка зумовлена схвалення іншими: бажання прийняття й підтвердження своїх рис, компетентності й цінностей з боку інших індивідумів або референтної групи, то фахівці ІРЦ не показали результатів високого рівня. На нашу думку, у більшості вони роблять свою роботу не за ради похвали та визнання, а заради вищих мотивів, інтерналізованим цінностям.

Показники внутрішньої мотивації – самовдосконалення, самореалізація: бажання відповідати власним стандартам рис, компетентності й цінностей граничать з показниками інтегративної мотивації, що свідчить про готовність респондентів до подальшої роботи над собою, тобто розвивати професійні компетентності, у тому числі й проєктувальну.

Для різностороннього аналізу зазначеного питання автором були використані й анкети для педагогів та батьків здобувачів освіти з ООП. В опитуванні свої відповіді надали 38 батьків та 472 учителі/вихователі, асистенти учителів/вихователів. Зважаючи на відповіді респондентів, щодо системи мотивів, потреб та цінностей фахівців ІРЦ, можемо зробити висновки, що фахівці ІРЦ інформують батьків про побудову індивідуальної освітньої траєкторії (57,9% позитивних відповідей), пояснюють про сприятливі умови в освітньому середовищі (78,9% позитивних відповідей) залучаються до команд психолого-педагогічного супроводу закладу освіти (53,2% позитивних відповідей), допомагають розкрити потенціал учнів з ООП, вказують на їх "сильні" сторони (68,6% позитивних відповідей). Але ці показники недостатні, що й зумовлює потребу в розвитку проєктувальної компетентності педагогів ІРЦ, зокрема її мотиваційного компоненту.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Результати аналізу відповідей респондентів виявили ряд аспектів професійної підготовки фахівців ІРЦ, які потребують розвитку й вдосконалення, так як не відповідають запитам сучасного суспільства, зокрема здобувачів освітніх послуг з ООП, їх батьків та педагогів, що працюють в системі інклюзивної освіти. Автором розроблений інструментарій розвитку проєктувальної компетентності педагогів ІРЦ,

що має на меті покращення якісних показників їх роботи, зокрема, вдосконалення побудови індивідуальної освітньої траєкторії, як освітньо-соціального проєкту для дітей з ООП. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів аналізу мотиваційного компоненту проєктувальної компетентності фахівців (консультантів) ІРЦ, так як це результати констатувального етапу педагогічного дослідження, та потребує подальших наукових розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Florian L., Spratt J. Enacting inclusion: A framework for interrogating inclusive practice. Preparing teachers for inclusive education : using inclusive pedagogy to enhance teaching and learning for all Inclusive pedagogy in action: getting it right for every child. Florian L., Linklater H. Preparing teachers for inclusive education: using inclusive pedagogy to enhance teaching and learning for all Inclusive pedagogy in action: getting it right for every child. *International Journal of Inclusive Education*. 2010.
2. Loreman T. Pedagogy for Inclusive Education. 2017. URL: <http://oxfordre.com/education/view/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-148>
3. Алехина С. В. Інклюзивне образование и психологическая готовность учителя. *Вестник МГППУ. Серия «Педагогика и психология»*. 2012. № 4. С.118–127.
4. Гладуш В. А., Баранець Я. Ю. До питання формування професійної компетентності педагога інклюзивного закладу. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки*. 2015. № 1(9). С. 73–79.
5. Дегтяренко Т. М. До проблеми професійно-прикладної підготовленості випускників вищих навчальних закладів недефектологічних спеціальностей до роботи в системі інклюзивної освіти. *Освіта дітей з особливими потребами: від інституціалізації до інклюзії* : матеріали міжнародного Конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології (Україна, м. Вінниця, 27–28 жовт. 2016 р.). Вінниця : Вінницькї державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 2016. С. 92–93.
6. Дегтяренко Т. М. Компетенція фахівців як педагогічна проблема впровадження інклюзивної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2014. № 10(44). С. 243–250.
7. Демченко І. І. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти : дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 ; 13.00.03. Умань, 2016. 716 с.
8. Колупасева А. А. Програма курсу «Основи інклюзивної освіти» для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (спеціаліста, магістра педагогічного спрямування). К. : «А.С.К.», 2012. 31 с. URL: <http://ussf.kiev.ua/data/Canada/Ukr.pdf>
9. Малишевська І. А. Теоретико-методичні основи підготовки фахівців психолого-педагогічного профілю до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища : дис. ... д. пед. н. : 13.00.03. К., 2018.
10. Мартинчук О. В. Підготовка фахівців зі спеціальної освіти до професійної діяльності в інклюзивному освітньому середовищі : монографія. К. : Центр учбової літератури, 2018. 430 с.
11. Миронова С. П. Теоретико-методичні основи підготовки майбутніх учителів до корекційної роботи в освітніх закладах для дітей з вадами інтелекту : автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.03. К., 2007. 36 с.
12. Пляка Л. В., Огарь С. В. Психодіагностичний комплекс з вивчення особистості студента : практ. посібник. Х. : НФаУ, 2016. С. 22–25.
13. Супрун Д. М. Теорія та практика професійної підготовки психологів в галузі спеціальної освіти : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2018. 41 с.
14. Шевців З. М. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до роботи в інклюзивному середовищі загальноосвітнього навчального закладу : монографія. К. : «Центр учбової літератури», 2017. 384 с.

REFERENCES:

1. Florian, L., Spratt, J (2010). Enacting inclusion: A framework for interrogating inclusive practice. Preparing teachers for inclusive education : using inclusive pedagogy to enhance teaching and learning for all Inclusive pedagogy in action: getting it right for every child. *International Journal of Inclusive Education*. (in English)
2. Loreman, T. (2017). *Pedagogy for Inclusive Education*. <http://oxfordre.com/education/view/10.1093/acrefore/9780190264093.001.0001/acrefore-9780190264093-e-148> (in English)

3. Alekhyna, S. (2012). Ynklyuzyvnoe obrazovanye y psikhologhycheskaya hotovnost uchytelya. [Inclusive education and psychological readiness of the teacher]. *Vestnyk MHPPU. Seryya «Pedahohyka y psikhologhyya»*, (4), 118–127. (in Russian)
4. Hladush, V., Baranets, Y. (2015). Do pytannya formuvannya profesiynoyi kompetentnosti pedahoha inklyuzyvnoho zakladu. [To the question of the formation of professional competence of a teacher of an inclusive institution]. *Visnyk Dnipropetrovs'koho universytetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya «Pedahohika i psikhologhiya»*. Pedahohichni nauky., (1(9)), 73–79. (in Ukrainian)
5. Dehtyarenko, T. (2014). Kompetentsiya fakhivtsiv yak pedahohichna problema vprovadzhennya inklyuzyvnoyi osvity. [Competence of specialists as a pedagogical problem of implementation of inclusive education]. *Pedahohichni nauky: teoriya, istoriya, innovatsiyi tekhnologiyi*, (10 (44)), 243–250. (in Ukrainian)
6. Dehtyarenko, T. (2016). Do problemy profesiyno–prykladnoyi pidhotovlenosti vypusknivkiv vyshchych navchal'nykh zakladiv nedefektologichnykh spetsial'nostey do roboty v systemi inklyuzyvnoyi osvity. Osvita ditey z osoblyvymy potrebamy: vid instytutsializatsiyi do inklyuziyi. [To the problem of professional and applied preparation of graduates of higher educational institutions of non-defectological specialties to work in the system of inclusive education. *Education of children with special needs: from institutionalization to inclusion*]. Materialy Mizhnarodnoho Konhresu zi spetsial'noyi pedahohiky, psikhologhiyi ta reabilitolohiyi (s. 92–93). Vinnytsky derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni Mykhayla Kotsyubynskoho. (in Ukrainian)
7. Demchenko, I. (2016). Teoretychni i metodychni zasady pidhotovky maybutn'oho vchytelya pochatkovykh klasisiv do profesiynoyi diyalnosti v umovakh inklyuzyvnoyi osvity [Theoretical and methodical principles of training future primary school teachers for professional activities in the conditions of inclusive education]. [Dys. d-ra ped. nauk, Uman'skyy derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni Pavla Tychyny]. <https://dspace.udpu.edu.ua/handle/6789/7977>. (in Ukrainian)
8. Kolupayeva, A. (2012). Prohrama kursu «Osnovy inklyuzyvnoyi osvity» dlya vyshchych navchalnykh zakladiv, yaki zdiysnyuyut pidhotovku fakhivtsiv za osvityo–kvalifikatsiyem rivnem bakalavra (spetsialista, mahistra pedahohichnoho spryamuvannya). [The program of the course "Fundamentals of inclusive education» for higher educational institutions that train specialists at the educational and qualification level of a bachelor (specialist, master's degree in pedagogy)]. «A.S.K.». (in Ukrainian)
9. Malyshevska, I. (2018). Teoretyko–metodychni osnovy pidhotovky fakhivtsiv psikhologo–pedahohichnoho profilyu do roboty v umovakh inklyuzyvnoho osvitynoho seredovyscha [Theoretical and methodological foundations of training of psychological and pedagogical specialists to work in the conditions of an inclusive educational environment]. [dys. d-ra ped. nauk]. Instytut spetsialnoyi pedahohiky i psikhologhiyi imeni Mykoly Yarmachenka, Natsional'na akademiya pedahohichnykh nauk Ukrayiny. (in Ukrainian)
10. Martynchuk, O. (2018). Pidhotovka fakhivtsiv zi spetsialnoyi osvity do profesiynoyi diyalnosti v inklyuzyvnomu osvitynomu seredovyschi. [Training of specialists in special education for professional activities in an inclusive educational environment]. Monohrafiya. Tsentr uchbovoyi literatury. (in Ukrainian)
11. Myronova, S. (2007). Teoretyko–metodychni osnovy pidhotovky maybutnikh uchyteliv do korektsiyanoi roboty v osvitynomu zakladakh dlya ditey z vadamy intelektu [Theoretical and methodological foundations of training future teachers for correctional work in educational institutions for children with intellectual disabilities]. [avtoref. dys. d-ra ped. nauk]. Instytut spets. pedahohiky APN Ukrayiny. (in Ukrainian)
12. Plyaka, L., Ohar, S. (2016). Psikhodiagnostychnyy kompleks z vvychnennya osobystosti studenta: prakt. posibnyk. [Psychodiagnostic complex for the study of the student's personality: a practical guide]. NFaU. (in Ukrainian)
13. Suprun, D. (2018). Teoriya ta praktyka profesiynoyi pidhotovky psikhologiv v haluzi spetsial'noyi osvity [Theory and practice of professional training of psychologists in the field of special education]. [Dys. dokt. ped. nauk, Natsionalnyy pedahohichnyy universytet imeni M. P. Drahomanova]. <http://irbis-nbuv.gov.ua/ASUA/0044825>. (in Ukrainian)
14. hevtsiv, Z. (2017). Profesiyna pidhotovka maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly do roboty v inklyuzyvnomu seredovyschi zahalnoosvitynoho navchalnoho zakladu : Monohrafiya. [Professional training of future primary school teachers to work in an inclusive environment of a comprehensive educational institution: Monograph]. Tsentr uchbovoyi literatury. (in Ukrainian)